

ЛЕКСИКОГРАФІЧНА РОБОТА НА КАФЕДРІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА РУСИНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ НІРЕДЬГАЗЬКОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Рената Романюк

У лютому 1992-го року в Педагогічному інституті ім. Дьордя Бешшенеї професором Іштваном Удварі була створена кафедра української і русинської філології. Через рік після її заснування розпочалася освітницька робота, підготовка угорських українців. Це визначна подія у розвитку вітчизняної україністики. Розпочавши свою роботу, молода кафедра зіткнулася з першими труднощами. Обмежена кількість підручників та методичного матеріалу для викладання української мови як іноземної угорськомовним студентам поставила нові завдання перед працівниками кафедри.

Вивчати іноземну мову чи культуру іншого народу неможливо без словника. Саме відсутність сучасного двомовного українсько-угорського словника спонукала викладачів до наукових досліджень у галузі лексикографії.

У 1995-му році на кафедрі української і русинської філології вийшло з друку перше лексикографічне видання – “Практичний словник дієслів”, укладачами якого були Лариса Паламар та Іштван Удварі (1). Цей словник призначений, у першу чергу, для угорськомовних студентів, які вивчають українську мову. Він містить понад тисячу українських дієслів, їх парадигм та можливих сполучень зі словами. У вступі подається двомовне ознайомлення користувача з українським дієсловом як частиною мови, описання категорій дієслів – виду, часу, способу і т. д. Словник є добрим допоміжним матеріалом для годин розмовної практики, а також при засвоєнні та використанні основних морфологічних правил. У названому практичному словнику дієслова подаються лише на українській мові, знаходження їх угорських відповідників є завданням студента.

Двомовні словники нашої кафедри виходять з друку періодичним виданням *Glossarium Ucrainicum*. Першою публікацією цієї серії став “Українсько-угорський, угорсько-український математичний словник”, укладачем якого був Йозеф Головач, а головним редактором

Іштван Удварі (2). У цьому виданні зібрано понад 10 000 математичних термінів. Словник призначений для угорськомовних студентів, які навчаються в учбових закладах України, а також сприяє розвиткові наукових зв'язків двох сусідніх держав.

Останній, невеликий за обсягом, українсько-угорський і угорсько-український словник був виданий в Ужгороді у 1961 році. Таким чином, відсутність сучасного загального двомовного словника спонукала професора Іштвана Удварі, завідуючого кафедрою української і русинської філології Ніредьгазької вищої школи, започаткувати велику лексикографічну програму. Восени 1997-го року на кафедрі розпочалася робота над укладанням нового українсько-угорського словника. До цього часу було зібрано і перекладено на угорську близько дев'яносто двох тисяч українських слів, які були опубліковані у шести томах під назвою “База даних українсько-угорського словника”, продовжуючи періодичну серію *Glossarium Ukrainicum* (3). У передмові першого і шостого тому редактор на обох мовах подає примітки і принципи укладання даного словника, знайомить з його структурою, полегшуючи тим самим користування ним. У кожному томі знаходимо список скорочень та умовних позначень. Для того, щоб користувач мав належне уявлення про словозміну української мови, було вирішено додати до словника таблиці відмінювання та дієвідмінювання відповідно до традицій угорської лексикографії. На прохання професора Удварі ці таблиці склав і надав у наше розпорядження доктор філологічних наук, професор Олександр Тараненко, завідувач відділу лексикології та лексикографії Інституту української мови НАН України. У таблицях словозміни подано зразки відмінювання і дієвідмінювання слів української мови (як регулярні, так і нерегулярні типи й навіть одиничні випадки) – з урахуванням їх флексійних та морфологічних змін (чергування звуків, їх випадання і появи, спрощення тощо), а також особливості наголошування. Словозмінна характеристика побудована на основі лексики сучасної літературної мови з охопленням також уживаних фольклорних, застарілих, діалектних одиниць. Таблиці словозміни вміщені у кінці першого тому словника, угорський варіант яких підготував ужгородський науковець, кандидат філологічних наук Іштван Ковтюк. Вихідні дані шести томів українсько-угорської бази даних:

- Ukrán–magyar szótári adatbázis I. А–Г / ред. Udvari István; головний співробітник: Kótyuk István; співробітники: Abonyi Andrea, Hegyes Angéla, Káprály Mihály, Koi István, Rományuk Renáta – Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, Veszprémi Egyetem Tanárképző Kar, 2003. – 573 p. – (*Glossarium Ukrainicum* 2.) Число словникових статей: 16 148.
- Ukrán–magyar szótári adatbázis II. Д–К / ред. Udvari István; співробітники: Abonyi Andrea, Hegyes Angéla, Iván Beáta, Ivaskin Attila, Káprály Mihály, Koi István, Kótyuk István, Rományuk Renáta – Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, 2002. – 540 p. – (*Glossarium Ukrainicum* 3.) Число словникових статей: 19 966.
- Ukrán–magyar szótári adatbázis III. Л–О / ред. Udvari István; співробітники: Kótyuk István, Orémusz Kálmán, Koi István – Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, 2000. – 374 p. – (*Glossarium Ukrainicum* 4.) Число словникових статей: 14 771.
- Ukrán–magyar szótári adatbázis IV. П / ред. Udvari István; співробітник: Kótyuk István – Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, 2001. – 488 p. – (*Glossarium Ukrainicum* 5.) Число словникових статей: 16 779.
- Ukrán–magyar szótári adatbázis V. Р–У / ред. Udvari István; співробітники: Iván Beáta, Katona Andrea, Koi István, Kótyuk István – Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, 2001. – 484 p. – (*Glossarium Ukrainicum* 6.) Число словникових статей: 18 379.
- Ukrán–magyar szótári adatbázis VI. Ф–Я / ред. Udvari István; співробітники: Hegyes Angéla, Iván Beáta, Káprály Mihály, Katona Andrea, Koi István, Medvigy István – Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológia Tanszék, 2000. – 179 p. – (*Glossarium Ukrainicum* 7.) Число словникових статей: 6 401.

Видання бази даних українсько-угорського словника отримало багато позитивних відгуків, рецензій не тільки у вітчизняному науковому світі, а й за кордоном (4).

Бібліографічні дані та короткий опис змісту видань нашої кафедри зібрані та тематично упорядковані у окремому тримовному виданні, яке вийшло з нагоди десятирічного ювілею заснування (5).

Цього року періодичне видання *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* (головний редактор Іштван Удварі) поповнилося новою гідною уваги лексикографічною публікацією. Вийшов у світ “Словник-пам’ятник”, який уклав Олекса Бевка, мараморошський фольклорист (6). Це діалектний словник села Поляни Мароморошського комітату (нині Румунія), який адекватно віддзеркалює угорсько-русинські мовні контакти, подає правдиву картину діалектних лексичних гунгаризмів району Вишавської долини і до того ж добре гармонує з виданими українською кафедрою у 1991-му році русинсько-угорським словником Антонія Годинки (7), та пізніше – книгою Ласло Деже (8), у котрих домінують саме мараморошські елементи.

Зараз на кафедрі української і русинської філології продовжується започаткована професором Іштваном Удварі робота по вдосконаленню українсько-угорського словника, а також укладання і підготовка до друку угорсько-українського словника, перший том якого вийшов друком у минулому році і містить 38 830 словникових статей від *A* до *Lu* (9). У роботі приймають активну участь співробітники кафедри, а також закордонні колеги. Наразі головним лексикографічним завданням є робота і видання найближчим часом другої, завершуючої частини угорсько-українського словника. До другого тому увійдуть словникові статті від *M* до *Zs*. На сьогоднішній день база даних нараховує близько 20 000 таких статей від *M* до *S* включно. (Примітка редактора: другий том словника побачив світ у 2006-му році – (10).)

ЛІТЕРАТУРА

1. **Palamar Larisza, Udvari István:** Gyakorlati ukrán igeszótár / Практичний словник дієслівних форм української мови. Nyíregyháza, 1995, 1999².
2. **Головач Йозеф:** Українсько-угорський, угорсько-український математичний словник / Holovács József: Ukrán–magyar, magyar–ukrán matematikai szótár. *Glossarium Ukrainicum I*. Nyíregyháza, 1998.
3. **Udvari István (szerk.):** Ukrán–magyar szótári adatbázis I–VI. A–Я – *Glossarium Ukrainicum 2–7*.– Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, Veszprémi Egyetem Tanárképző Kar, 2000–2003.

4. **Tatár Béla:** Egy hiánypótló mű megjelenéséhez: Ukrán–magyar szótári adatbázis II–IV. Szerk. Udvari István. Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, Nyíregyháza, 2000–2002. In: Magyar Nyelv, 98. évf. 2. sz. (2002). p 234–235.
Musketik Leszja: Ukrán–magyar szótári adatbázis. In: *Мовознавство*, № 6, 2003. p. 87–89.
5. **Káprály Mihály, Pischlöger Christian, Abonyi Andrea:** Az Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék. Kiadványok: 1993–2003. Кафедра української і русинської філології. Публикації: 1993–2003 Lehrstuhl für Ukrainistik und Russinistik. Publikationen: 1993–2003. *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 13. Nyíregyháza, 2003.
6. **Bevka Aleksza:** Emléksztár. Szerk. Udvari István. *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 15. Nyíregyháza, 2004.
7. **Hodinka Antal:** Ruszin–magyar ígetár / Антоній Годинка: Русинсько-мадярський словарь глаголув. Szerk. Udvari István. Faksimile. Nyíregyháza, 1991; див. ще **Едень Соқырницький Сирохманъ [Антоній Годинка]:** Утцюзнина, газдуство и прошлость южнокарпатських русинувъ. Reprint. Nyíregyháza, 2000.
8. **Дажё Ласло:** Деловая письменность русинов в XVII–XVIII веках. Словарь, анализ, тексты. *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 4. Nyíregyháza, 1996.
9. **Udvari István (szerk.):** Magyar–ukrán szótár I. A–Ly. – *Glossarium Ukrainicum* 8. – Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, 2005, 916 p.
10. **Udvari István (szerk.):** Magyar–ukrán szótár II. M–Zs. – *Glossarium Ukrainicum* 9. – Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, 2006, 717 p.